ԲՈՒԲԱՍՏԱՆ ՄԱՆԿԱՆՑ

ՀԱՏՈՐ Դ. 1885 ՏԵՏՐ 24

ԳԱԼԱՕ-ՒՆԴԵՂՋԻՐ

ԳԱԼԱՕ - ՌՆԳԵՂՋԻՒՐ

Ընութեան սովորականէն դուրս ցցուած արարածներէն մին ալ կրնայ սեպուիլ իրաւամբ գալաօ-ռնգեղջիւր կոչուած թռչունը իւր կտուցին մեծութեանը համար։ Այս թռչունս թէպէտ շատ նուազած է այժմ, բայց տակաւին կը գտնուի Ափրիկէ և Ամերիկա։ Գալաօի կտուցը այնպիսի գիրքով մը հաստատուած է գլխին վրայ՝ որ կարծես թէ իւր կերակրիկը ծամելը աւելի դժուարացնելու համար եղած է։

Այս թռչունիս գլուխը համեմատութեամբ որչափ փոքր է, ընդհակառակը կը տուցն ալ այնչափ աւելի ագեղ, խոշոր ու կորաձեւ է, և այն աստիճանի տկար՝ որ հազիւ իւր աւարը կարող է խածնել, ո րովհետեւ այնչափ աւելի ծամելեայ կարողութիւնը կը տկարանայ, որչափ որ զօրութեան կեդրոնէն հեռու կ'իյնայ։ Երկար լծակի մը նման որ այնչափ անզօր կ'ըլլայ, որչափ իւր կեդրոնական կէտէն կը հեռանայ։ Այս օրինակս ճիշդ կը տեսնուի այն թռչնոյն վրայ, միայն կտուցին ծայրը կրնայ ծառայեցնել, որովհետեւ մինչեւ անդ արդէն կտուցին երկու չրթունքներն այնպէս անհաւասար և անյարաչափ են իրարու որ ճիշդ մէկզմէկ չեն չօշափեր։ Եւ այնպէս կակուղ ու դիւրաբեկ են որ, ամենաթեթեւ հարուածէ մ'ալ կրնան բեկանիլ կամ վիրաւորիլ, այնպէս որ խեղճ կենդանին չէ կարող բան մ'ուտել առանց կտուցին մէկ կամ միւս կողմը հարուածելու, զորն որ քիչ մ'ատեն զործածելէն, յետոյ բոլոր օրը ա'լ անկարող կը լինի ուրիշ բան ծամելու, վասն զի կը բթանայ ու կը խանգարի կտուցը, նման դանակի մը բերնին ուրուելուն։

Այս անկատարութիւնները ըստ բաւականին նուազ կը լինի թէ որ կտուցին համեմատ ստուար լեզու մ'ալ ունենար։ բայց խեղճն անկէ ալ զուրկ է, և ընդհակառակն խիստ փոքր ու կարճ լեզու մ'ունի՝ որով սովորական լեզուաց գործողութիւնն անգամ չէ կարող ընել։ ԵՒ փոխանակ օգտի աւելի եւս արգելք կը լինի բերնին մէջ։

Թռչնոյն վրայ ծամելեայ վրայ կը բուսնի եղջերային գոյացութիւն մ'ալ, որ ութ թմահատ երկայնութիւն և չորս ալ լայնութիւն ունի արմատին կողմը, որ քիչ մ'առաջ երկընալէն յետոյ՝ դէպ ի վեր կը ցցուի ռնգեղջիւրի եղջիւրին նման, որով կտուցը՝ որ արդէն տկար է իւր հարկաւոր գործողութիւնները կատարելու, աւելի անկարողութեան կը դատապարտուի, երբ նա վրան կը ծանրաբեռնի առանց ուրիշ կողմանէ կտուցին նպաստ մ'ալ աւելցնելու։

Գալաօ-ռնգեղջիւրին երկայնութիւն գլխէն մինչեւ պոչին ծայրը երեք ոտքէն աւելի է, իւր կազմութեան մէջ քանի մի նմանութիւններ կը տեսնուին ագռաւին հետ, և մասնաւորապէս իւր փետուրներուն վրայ որք փայլուն ու սեւ են, միայն պոչին չորս կողմը սպիտակ վերջաւորով զարդարուած է, որ բոլորովին տարբեր երեւոյթ մի կուտայ փետուրներուն։ Յօնքը և արտեւանունքը սեւաւ և տափակ են, իսկ ոտքերն ու մատուցներն երկար և թուխ թելիերով ծածկուած, Մինչեւ աստ աչքի ագեղ երեւնալու բան մը չենք տեսներ Գալօ-ռնգեղջիւրին ոչ կազմութեան և ո'չ իւր միակերպ գոյնին մէջ, բայց իւր կտուցին և նորայ վրայի հանգրիւամանեւ եղջիւրին գալով կը տեսնենք որ նորատեսակ, այլանդակ և ագեղ բան մ'է։ Ներսին ամբողջ ստորին մասը ծածկուած է այս կտուցովը։ իւր կիսադէմ երեւոյթը և նորա վրայի նորատեսիլ զարդը՝ ոչ թռչնոց կտուցին, ոչ կենդանեաց ծնօտին և ոչ ալ ձկանց բերնին կրնայ համեմատուիլ, որոց ագեղութիւնն աւելի զգալի կը լինի

իւր գոյնէն որ միեւոյներուն գոյնին նըման չեն : Գալօի եղջիւրը , կամ թէ աւելի ճիշդը ըսելով սաղաւարդը , գեղեցիկ կարմիր գոյն մ'ունի վերին մասերուն վրայ , իւր ծայրը քրքրագոյն դեղին է , երկու սեաւ գծերով բաժնուած վերէն ի վայր՝ իսկ կոուղին սորին մասը սեւ է , և դեղնագոյն կարմիրի գարնելով կը հասնի մինչեւ վերի ծայրը , որով թէ ձեւին կորութիւնը և թէ գոյներուն նրբութիւնը՝ բոլորովին նորաշնան կ'երեւնայ մարդուս աչքին , թէպէտ և անախորժ զգացումը կուտայ տեսնողին :

Ինչպէս բնութեան բոլոր պակասաւոր արարածները , նոյնպէս նաեւ այս կենդանւոյս բնութիւնն ալ տխուր է , դէմքը դառն և տգեղ , չատ անգամ չորցած ծառի մը ճիւղին վրայ կեցած կը կենայ գլուխը դէպ ի ետեւ ձգած , և պարանոցը ուսերուն միեւոյներուն մէջ կը պահէ առանց ծանրութեանը թեթեւութիւն մի տալու համար , այնպէս որ դինք տեսնողը կը կարծէ թէ իւր գիժքաղքութեանց համար խորին մտածմանց մէջ ընկղմած է : Ոչ զբաղմունք , ոչ խաղալ , ոչ զուարճութիւն և ոչ երգել ունի : Շատ անգամ նոթութենէ ստիպեալ տխրութեամբ կ'սկսի ատաժանելի գործողութեան մի ձեռնարկել իւր կերակուրը հոգալու համար , մինչդեռ դինք չատ անգամ ուրիշներուն կեր կը լինի : Կարծր պատուղներ ամենեւին չուտեր , կոտուցը վտանգի մէջ չձգելու համար , դարձեալ ո՛ր եւիցէ ողջ որսի մը վրայ չյարձակիր , որով կ'տիպուի որ սպասէ ուրիշ մըսակեր կենդանեաց ըրած որսերէն ուտելծաց փշուրներով կշտանալու , ինչպէս մեռած դիակներով որ անապատներու մէջ կը գտնէ : Ցուլի և վարազի որսորդաց ետեւէն կը պտըտի , որպէս զի այս կենդանեանց ընդերքներովը ճարակի , որովհետեւ հնդկաստանցիք սովորութիւն ունին այս կենդանեաց մին բռնած ժամանակնին փորերնին պարպել և մաքրել , որպէս զի դիւրին լինիցի անոնց՝ Գալաօ՝ իւր հոտառութեամբը դիակներուն տեղն իմանալով մկկէն վրայ կը հասնի և արծուի որկրամոլութեամբ կը լափէ իւր գոտածը :

Իւր սովորական ուտելիքներէն են մողեզները միջատները , դորտերն , ինչպէս նաեւ մուկ և փոքրիկ թռչուններ , զորոնք՝ որչափ ալ ինք դանդաղ և ցամաքատուկ քալուածք մ'ալ ունենայ , այնու հանդերձ յաջողակութեամբ կը բռնէ . և որովհետեւ անկարելի է իրեն զանոնք մկկէն յօշոտել և մաքրել , ուստի երկար ատեն ծամելեացը մէջ առած կը դարձնէ ու կը ճգմէ կակղցընելու համար , յետոյ օդուն մէջ դէպ ի վեր նետելով իւր լայն կոկորդին մէջ կ'ընդունի զայն :

Գալաօին մինորութեան մեծ յարմարութիւնը տեսնելով հնդկաստանցիք՝ փոխանակ կատուի այս թռչունը կը խնամեն տներուն մէջ , որիզով , հացով և մեղեհնով , բայց միշտ ուշադրութիւն ընելով՝ որ որիզը լաւ հասուն լինի , հացը փշրած և միսը մանրած , որովհետեւ առանց այս բաներուս Գալաօի կուտային անյարմար կուգայ :

Ասիոյ և Ափրիկէի կղզեաց մէջ գրեթէ տասը տեսակ մը կը գտնուի այս թռչուններէն , որոնք ընդհանրապէս այսպէս կը դասաւորուին ըստ իւրեանց եղջիւրներուն դասաւորութեանը : Առաջին տեսակը՝ որ ամենեւին եղջիւր չունի . երկրորդ տեսակը մարմնով փոքր է . երրորդ տեսակը փիղ մ'աւելի մեծ , և այսպէս աստիճանաբար երթալով կը մեծնայ , մինչեւ Գալաօ-ունդեղջիւր կոչուածը :

Բնութեան այսպիսի տգեղութիւնները որչափ որ ալ մեզ իրաւունք մը տան սաստկագոանելու զԱարարիչը՝ այսպիսի անկատար արարածներ ստեղծելուն համար . բայց անոնց գաղտնի պատճառներ ևն անտեղեակ լինելնիս , աւելի լաւ է զարմանալ Աստուծոյ մեծութեանը վրայ , որ այնչափ բիւր տեսակ արարածներ ստեղծած է , քան թէ ստեղծման ներքին պատճառը չգիտնալով մեղադիր լինել յանդգնութեամբ :

ԱՇՈՒՆ

ՄուԹ են երկին և երկիր . . .
Նուրբ անձրեւ — յո՛րդ արտասուք —
Հեղու բնութիւն վշտակիր՝
Մեռեալ Ամրանն առ ի սուգ . . .
ՄուԹ են երկին և երկիր . . . ։

Ա՛լ վարդ չունի վարդենին ,
Ո՛չ բուրաստանն ալ՝ բուրում . . .
Ծառոց տերևք անկանին
Դեղնած , տրխուր ու տրտում . . .
Ա՛լ վարդ չունի վարդենին . . . ։

Դաշտն ա՛լ չունի խոտ դալար ,
Առուն՝ ալիք պաղպաջուն . . .
Լըռած են բոլոր ոստոստար ,
Եւ երբ չերգէ մի Թռչուն
Դաշտն ա՛լ չունի խոտ դալար , . . . ։

Ահա հասած է Աշուն . . .
Գիշերն է Թանձր , անլուսին . . .
Մինչ վայե բուն , հալչէ շուն ,
Ամպք միւռանց հետ կը խօսին . . .
Ահա հասած է Աշուն . . . ։

Աղքատաք — այր , կին Թէ տղայ —
Ծողվէն ձմրան համար փայտ . . .
Իրենց մարմին կը դողա՛յ
Ցրտէն . — բոկոտն , հէ՛գ , կոմրա՛յտ
Աղքատաք , այր կին Թէ տղայ . . . ։

Մօտ է Զըմեռն այն ահեղ
Յորում պիտի ԹօԹափին
Ձիւնք և հողմունք , ամէն տեղ . . .
Վա՛յ ծերուկին և որբին . . .
Մօ՛տ է Զըմեռն այն ահեղ . . . ։

Մարդկան կենաց յար նըման ,
Ո՛ր չէ՛ վախճանն , աւա՛ղ , հեշտ ,
Տարին դէպ ի գերեզման
Կ՚երԹայ , տալով հըրաժեշտ ,
Մարդկան կենաց յար նըման . . . ։

ԱՂԵՔՍ. Գ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՍԵՒԱՄՈՐԹՆԵՐՈՒ ԱՆՇԱՀԱՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գիշեր էր, երկինքը պարզ և ծովը հանդարտ։ Գեղեցիկ նաւ մը վէց-քոյրեր կոչուած, նոր մեկնած է Սէյշէլէն, արագութեամբ դէպ ի Գաղղիոյ կղզին կը նաւարկէր։ Բոլոր և ուժ հոգի նաւուն մէջն էին, ամեն ինչ կ'երևէր խոստանալ իրենց յաջող ուղեւորութիւն մը։ Օդը գեղեցիկ էր, նաւաստեայ երդը կը միանար մեղմաբար ալեաց խլրտունին եւ Հօտուլ նաւապետը հանգստութեամբ նստած տիկին Մալջիի քով, որ նաւուն ուղեւորներէն մին էր, հեռաւոր աղտականաց և բարեկամաց վրայ կը խօսակցէր։

Յանկարծ, անոնցմէ քիչ մը հեռու, սոսկալի ձայն մը մուխին մէջ լսելի եղաւ, փայլուն բոց մը ցայտեց։ Անխոհեմութեամբ հրդեհ ծագած էր նաւուն մէջ, և հետզհետէ ալ կը տարածուէր սոսկալի արագութեամբ։ Մարդկային զօրութեան ամենէ աչխոյժ և ամենէ կարող զօրութիւններն գործի սկան այս միջոցիս՝ սոսկալի վտանգին դէմ մաքառելու համար։ Ափսո՜ս, անօգուտ ջանքեր, հոլմը կը սաստկանար, հորիզոնը մթագնած էր, հրդեհը յաղթական կերպիւ կը տարածուէր։ Բոցը կը մեծնայ, կը սողսկի, կը սահի, կը գլորի, և քիչ ատենէն մոգական չրջանակ մը կը ծածկէ նաւը, կ'ընկղմէ. ամեն ինչ լմնցաւ։

1819 ապրիլ ամսոյն մէջն էր այս, գարնան գեղեցիկ օրերուն միջոցին։ Փոքրիկ նաւակ մի, խոյս տուած հրդեհին մահաչուինչ բոցերէն, միկուրեան վերջին միջոցը կ'կազմէր։ Նաւորդները հոն նետուած և դիզուած էին խառն ի խուռն. ո՜հ, նոր յուսահատութիւն մ'ալ։ Ոջա կը տեսնեն որ նաւակը փոքր էր զամենքն ալ պարունակելու, տեղ չկար նաւուղիղին՝ նաւը կառավարելու և դիրենք նաւակոծութենէ փրկելու։ Սակայն փոթորիկը կը սաստկանար, որոտումը կը դառնար։ Նաւակը խիստ լեցուն էր. այնպէս որ ոչ մի ձեռք կրնար զայն ուղղել. պիտի կորսուի ալեաց մէջ։ Նաւապետը մըտածեց որոշման մը վրայ. պէտք է թեթեւցնել խեղճերու նաւակը աւելորդները զոհելով։ Հասարակաց փրկութեան համար երկու խեղճ նաւաբեկեալ պիտի կորսուին, յետոյ եթէ աւելի պէտք ըլլայ, պիտի տեսնեն. բայց զո՞վ զոհել, զո՞վ ընտրել։

Երկու սեւամորթ գերիները ամենէ աւելի հոգ կը տանէին տիկին Մալջիի վրայ, իրենց տիրուհին, որ նաւակին ծայրը կխամեռ. իւր ձեռքերն որդւոյն կը տարածէր, որու կաթնոտուն իւր մօտը կաթ կուտար։ Նաւապետին և նաւաստեաց ակնարկը սև դէմքերնէն վրայ լինկան, զոհերուն վճիռը տրուած էր։ Բայց ինչպէս առանց պատճառի Մենելկալի այս տղայքը ծովը նետեն, որոնց ծանր մարմինը և ըմբշային ոյժը պիտի դիմադրէին մարդասպանութեան կամքին ամենէ ուժեղ դիմադրութեամբ։ Անտարակոյս պիտի կռուէին և եթէ մեծ մաքառում մը այս դիւրաբեկ նաւակին մէջ պատահէր, ըստ փոքրիկ շարժում մը կրնայ ընկղմել, պիտի չուշանար գլորելու անդունդին մէջ։

Փոթորիկը կը չարունակէր ուժգին, չկար վայրկեան մը կորսնցնելու։ Նոր որոշում մը եղած է։ Հօտուլ, արիւնը երակներուն մէջ սառած դողեց ձեռքերով իւր դէմքը և որոշեց կինն և զաւակը զոհելու։

Սեւամորթ մը իմացաւ վճիռն, իւր համագոյն ընկերին դարձաւ և ցած ձայնիւ քանի մ'աղդու և կարճ բառեր արտասանեց, յետոյ տիկին Մալջիի ուղղելով.

— Ընկերս եւ ես ձեզի ու մանկան կը

թողունք որ հայրենիքը տեսնէք : » Եւ դէպ ի նաւամատոյց դառնալով կը շարունակէ ծանրադէմ :

— Երդուընցէ՛ք մեզ որ մեր տիրուհին պիտի փրկէք և մենք ..... անմիջապէս..... յետոյ ծովը : .....

— Ո՛հ , պատասխանեց նաւապետը յուզեալ , կ՛երդնուի նոյնպէս և առաջի Աստուծոյ , որ ..... :

— Ո՛չ , ընդմիջեց տիկին Մալթի · չեմ ընդունիր այս աքանչելի անձնուիրութիւնը , չեմ ուզեր որ սեւամորթներս մեռնին . նոքա երիտասարդ եւ քաջ են , իսկ ես ..... անօգուտ բեռ , ե՛ս , պարոնա՛յք , կը մեռնիմ , որբեւայրի մ՛եմ , կը զոհեմ ինքզինքս , պատրաստ եմ : Միայն խնդիր մ՛ունիմ , որ իմ զաւակս ազատի ..... եւ ձեր որդեղիրն ըլլայ , նաւապե՛տ :

Խեղճ մայրը արտասուալից աչերով իր մանուկը կաթնատուին ծոցէն առնելով՝ բարձրացուց և նաւապետին ներկայացուց : Ո՛հ , ուղեւորները և նաւաստիները ամենքն ալ արտասուալից աչօք ընդունեցին որբեւայրիին տղան :

— Խեղճ պզտիկ , մենք քեզ կը պրկենք տիրուհւոյն և միւսներուն համար ալ , դուէցին երկու սեւամորթները իրենց սեւ դէմքը մանկան սպիտակ դէմքին մօտեցընելով , Ատրիէ՛ն , փոքրիկ տէր , ընդ միշտ մնաս բարեաւ : »

Եւ մատով երկինքը ցոյցին : Յետոյ կայծակին փայլումէն արագ երկուքն ալ նետուեցան ու անդունդը գլորեցան :

Անյուսալի հրաշք , ալ զոհ պէտք չէ : Այս վեհանձն անձնուիրութիւնը երկնային բարեութիւնը կակղեցուց : Մուրնն աղեղնածութիւնը դադրեցաւ . փոթորիկը լռեաւ , ամեն բան հանդարտեցաւ :

Նաւակը ազատեցաւ :

Զմիւռնիա Ազակ· Մեսր. վարժ.

ՎԱՀԱՆ Յ. ԱՆՏՕՆԵԱՆ

ԵՐԱԶՆ

Փոքրիկն վահէ , դեռ նոր անկողնէն ելած , կուլար դառնապէս , արտասուաց կաթիլներ կը հոսէին իւր աչերէն : Ծընողքն կարծելով՝ որ իրենց զաւակին մի մեծ դժբաղդութիւն պատահած է , հարցուցին նմա · « Ինչ ունիս , սիրելի՛ որդեակ , ինչ բան քեզ վշտաց պատճառեց : » Մանուկն պատասխանեց հեծեծանօք · « Այս պահուս ունէի տասն և մէկ հատ գեղեցիկ ու սպիտակ դառնուկներ , որք կը չրջէին իմ չուրջս և ես նոցա մէջտեղ նստած էի ճեռացս մէջ ունենալով հովուական գաւազանն · սակայն այժմ ամենքն ալ փախան , և չեմ գիտեր թէ ինչ եղան · » ըսաւ զայս և սկսաւ կրկին լալ : Յայնժամ հայրն տեսնելով՝ որ վահէ երազած էր , ըսաւ իւր ամուսնոյն · « Ծիծաղի՛նք , սիրելիս , և սակայն մեր կըսկիծներն ու հառաչանքներն բազմիցս չեն այլ ինչ , բայց եթէ մանկական արտասուք , միթէ մեր բաղում փափաքներն չե՞ն նմանիր վահէի երազին : »

Որովհետեւ փոքրիկն վահէ տակաւին կը շարունակէր լալ իւր ըրած կորստեանը վրայ , հայրն ելաւ և « Սիրելի վահէս , ուրախ լե՛ր , ոչխարներդ պիտի գտնամ» ըսաւ ու դուրս ելաւ :

Հազիւ ժամ մ՛անցած էր և ահա վահէի հայրն վերադարձաւ ունենալով իւր հետ դեղեցիկ դառնուկ մը : Զայն տեսնելով վահէ կենդանւոյն մօտեցաւ ուրախութեան աղաղակներ բառնալով · « Աւա՛ոիկ , աւա՛ոիկ , ճիշդ կորսուածին նմանը : » Ա՛ռ այս հայրն դուշեց ժպտելի չրթունս · « Եւ մենք ալ յամառ վահէի նման կ՛երազեմք ու կուլամք · մեր փափաքներն ալ ճիշտ վահէի փափաքանաց կը նմանի :

Թարգմ. Յունար. Մ. ՄՕՋԵԱՆ

ՈՍՊԷՐԹ

(Շարունակութիւն. տես Տետր 20)

— Տա՛ս հազար ֆրանք, գոչեց Ոսպէրթ ուրախութենէ ցատկռտելով. այս հարստութիւնը երկինքէն կուգայ մեզ:

— Իր տիրոջ վերադարձնելու համար Ոսպէ՛րթ, չարայարեց տիկին Տէմար լըրջօրէն:

Այս բառերը անմիջապէս խեղճ տըղուն ուրախութիւնը մեղմացուցին:

— Իրա՛ւ է, իրաւունք ունիս, ըսաւ նա ախորած եւ այս թղթապանակը մեզ չ'վերաբերիր. անշուշտ մէկը կորնցուցած է:

— Եւ սոյն օրինակ կորուստ մը կարող է ամբողջ ընտանիք մ' ի կործանումմատնել, յաւելուց տիկ. Տէմար:

— Մ'կ անգամուն տասն հազար ֆրանք կորուսել. ինչ՞ վիշտ այն խեղճ ընտանիքին համար:

— Եւ մանաւանդ եթէ զաւկի տէր են, ըսաւ խեղճ մայրը խոշոր հառաչանք մը արձակելով:

— Բայց չ'գիտեմք որո՞ւնն է, յարեց Ոսպէրթ, ինչ՞ընելու է տէրը գտնելու համար:

—Ազդ մը կ'ընենք, բայց ազդերը գուցէ շատ սուղ կ'արժեն:

— Ո՛հ թղթապանակը վճարելու է աղիոչ թէ մեզ:

—Անշո՛ւշտ, սակայն նախ տեսնենք, կարելի է այ՛ս: Նամակ մը և այլեւայլներ... Պ. Սէնդ Օպէն Պուլվար Մօնմարթր թիւ 9

— Շատ հեռի չ' է, ընդ միջեց Ոսպէրթ անմիջապէս կ'երթամ:

— Աւելի խոհեմութիւն ըրած պիտի լինինք եթէ թղթապանակը վրադ չ'առնես, ըսաւ տիկ. Տէմար. պարզաբար Պ. Սէնտ-Օպէն պիտի հարցնես և անոր մեր հասցէն պիտի տաս, ըսելով որ աստ այնպիսի լուր մ'ունի սաանալիք որու համար մտատանջութեան մէջ է գուցէ:

— Շուտ ընդ վոյթ պիտի գայ, ապահով եղիր:

— Այո՛. բայց կուզեմ անկասկած լինել որ այն պատկառելի դուամարն բուն իսկ կորուսողին կ'վերադարձնենք:

— Անշուշտ. պէտք է որ մեզ ըսէ նախ ճշդիւ լինչ որ կայ թղթապանակին մէջ: Երբ դասարանին մէջ ղմելի մը, քանակ մը կամ ս' եւիցէ իր մը կ'գանենք, աւանակ չ'ենք որ պոռանք. «Որունն է այս քանակը, որո՞ւնն է այս ղմելին»: Միայն կը պ ռանք:

«Ո՞վ բան մը կորսյա»:

— Այդպէ՛ս է: Վայրիկ մը մի կորնցըներ, որդեակ, չուտով դնա՛:

— Մէկ քառորդէն պիտի վերադառնամ ըսաւ Ոսպէրթ, ու նեսի մը պէս մեկնեցաւ:

Տիկ. Տէմար, վոքրիկ տղուն մեկնելէն վերջը թղթապանակը գրասեղանին մէջ պահելով չ'վսրանեցաւ մտածելու որ գուցէ կորուսող մարդն խիստ հարուստ էր, որ տաս հազար ֆրանք առաւել կամ նըւազ ունենալն բնաւին վոյթը չ'էր, մինչդեռ իր տխրագին կացութեան մէջ տաս հազար ֆրանք երջանկութիւն պիտի բերէր: Բարէ՛, կ'ըսէր մտովի՝ դարձն կրկին առնելով. տե՛ս աչխարհքը: Առանց լինքնինքէն գանգատելու բան մ'ունենալու դեռ բաւական երջանիկ էր նա թշուառութեան մէջ ապրելու համար:

Այս միջոցին դռան զանգակը հնչեց. բան մ'որ քիչ առեն կ'պատահէր: Առանց մտածելու որ Պ. Սէնտ-Օպէն կրնար լինել, կրկին վոտքաց դուռը բանալու և ժպտունեցաւ իր առջեւ Պ. Մօրէն տան կալուածատէրը տեսնելով:

— Ներեցէ՛ք, տիկ. Տէմար, ըսաւ նա այսքան կանուխ դալուս. բայց այսօր շատ տակ ունիմ վճարելիք, եկայ աղաչելու որ սպասիկ հաշիւնիս մաքրենք:

— Պղտիկ հաշիւն[ի]ս Պ. Մօրէն, պատասխանեց խեղճ կինը չիմացած, կարծեմ այժմ ձեզ կ'պարտիմ. .. :

— Երկու ամսական : Առաջնոյն համար արդէն պայմանաժամ խնդրեցիք, կ'յուսամ որ այս ամիսուանը . . . .

— Այս ամիս, դեռ անկարող եմ վճարելու :

— Ես իսկ, տիկ. Տէմար, այլ եւս սպասելու անկարող եմ : Տան համար այս տարի չատ ծախքեր ըրի, թո՛ղ որ տանիքն յարդարել պէտք եղաւ, ծանր տուրքեր ալ վճարեցի, ինչպէ՞ս կարելի է որ կարողանամ տանիլ ասոնք եթէ վարձկալներն բնաւին չ'վճարեն :

— Կարծեմ Պ. Մօրէն որ այսքան փոքրիկ գումար մը ձեզ նեղութեան չմատնէր, պատասխանեց տիկին Տէմար պաղատագին :

— Փոքրիկ գումար մը բաղդատելու վրայ չէ, յարեց կալուածատէրն. բոլոր փիլիսոփաներն ըսած են որ փոքրիկ առուակներն մեծ գետեր կ'կազմեն. ո՛չ ոք կ'անգիտէ զայս :

— Յուսահատութեան դուռն եմ հասեր . . . . :

— Ձեր յուսահատութիւնը վաթսուն Ֆր. պարտքերնիդ չ'է կարող հատուցանել ինձ : Երբ մարդ բնաւ եկամուտ չ'ունի, աւելի աժան գնով տեղ մը կ'բնակի, տիկի՛ն :

— Պարապ տեղ ինտուռւոքի եղայ . դիտէք որ բնաւ չ'վարանեցայ հինգերորդ յարկն եղնելու երբ տեսայ որ իմ վերջին ապրուստի միջոցներն հատնելու վրայ էին :

— Ինչպէ՞ս միջոցներուն կարելի է սպասել . ասոր խելքս չ'հասնիր, վասնզի ըսիք որ բարեկեցիկ վիճակ մ'ունեցած էք :

— Իրա՛ւ է որ բարեկեցիկ վիճակ մը ունեցած եմ, վասն զի աղջկան էրիկը շատ հարուստ էր, բայց իր յոյժ աղնիւ սիրտն և անլուր դժբաղդութիւնները զնա գլխովին կործանեցին : Փեսաս միայն իր պատիւն ազատեց . մահուան առեն թղթատառութեան մէջ գտակ մը կը թողուր. կրնա՞մ թոռս հիւանդանոց ղրկել : Զան ապուշանելու համար ունեցածս ծախեցի, նախ կարասիքս, ի բաց առեալ այս դըրասեղանը, զոր չեմ կարող դուրս հանել՝ աղջկանս նուէրն լինելուն :

— Գրասեղանը բաւական սիրուն է, ըսաւ Պ. Մօրէն :

— Յետոյ, շարունակեց Տիկ. Տէմար, ունեցած դոհարեղէններս կարգաւ ծախեցի . ի հնարհս այս միջոցներուն, որոց իմ աչխատութիւն կը կոչի, գտակս անօթութենէ չմեռաւ : Ձիս չատ վարձատրեց նա : Գիտէք պարոն, ինչ ըրաւ :

— Ո՛չ :

— Երբ մեր կացութեան ահռելիութիւնը իմացաւ, առտու մը՝ իր տարիքէն յոյժ վեր եղող աչխուժիւ մը՝ փոխանակ դպրոց երթալու, ուր ամեն օր կը ղրկէի զինք՝ իր ապրուստը հոգալու համար յանձնարարութիւններ կատարելու գնաց : Երկինն օրհնեց իր ճգունքը և այդ վայրկենէ ի վեր կերած հացերնիս նորա քրտանց գինն է :

— Շատ աղէկ է, ըսաւ պարոն Մօրէն այդ պզտիկ մարդուն համար չատ աղէկ է, բայց ադէկ կը հետեւի որ փուլ մը չունիք, եկամուտ մը չունիք և որովհետեւ ձեզ անկուտի բնակեցնելու չափ հարուստ չեմ, աւասիկ միայնակ դիւրութիւնն զոր կրնամ ձեզ ընծայել, ութ օրէն կամ 60 ֆրանքս կ'վճարիք կամ գրասեղանն վար կը դնեմ և ուրիշ տեղ բնակելու կ'երթաք, Այս է իմ վերջին խօսք : Եւ դուրս ելաւ նա :

Շարունակելի

Զմիւռնիա ՊԱՂՏ. Կ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՅԵՂԵՐ

ԴԵՂՆԱԳՈՅՆ ՅԵՂ — ՍԻՆԱԿԱՆ ՃԻՒՂ

ԶԻՆԱՅԻՔ

(Շարունակութ. տես տետր 20)

Զինացիք աւանդական և դրեթէ կրօնական յարգանք մը կ'ընծայեն տպագրուած և գրուած թուղթերու մասին։ Կարդալէ յետոյ, կը ժողվեն և կ'այրեն զանոնք՝ ամեն պղծուելէ ազատ պահելու համար։ Մինչեւ իսկ մեծ ընկերութիւններ կազմած և մարդեր վարձած են, որոց պաշտօնն է պտրտիլ՝ փողոց փողոց, ահագին կողովներով յիշեալ տպագրուած թուղթերուն և գրերուն կտորները ժողվելու համար։ Այս նոր տեսակ հաւաքիչները ստակ կ'ընդունին, մարդկային խորհրդածութեան կորսեալ մասերն ձեռք անցնելու համար։

Արհեստներն, գրագիտութեան պէս, ո՛րքան խնամուելեամբ Զինացիք ուսումնասիրած են ընկերական անտեսագիտութիւնը, փիլիսոփայութիւնը, պատմութիւնը և վարձատրութեան ու տրամաբանութեան վրայ հիմնեալ բոլոր բարոյական և քաղաքական դիտութիւնները, պէտք է նաև խոստովանինք թէ Զինաց մէջ պարզապէս գրական գործեր քիչ կան. և ասկէ պէտք չէ հետեւցնել թէ Զինաստանի մէջ, ամեն քաղաքակրթեալ երկրի պէս, բանաստեղծներ, վիպասաններ եւ թատերգակ հեղինակներ չկան, այլ նոցա գործերը որք գրեթէ անյարգ են՝ եւ քիչ վարձատրութիւն կը գտնան, առժամեայ բաներ են։ Յատնաւոր մը, պարագային համեմատ հատուած մը կը չինեն, զայն կը նուագեն, կ'երգեն ծափահարութիւններով և հետևեալ օրը ամեն բան կ'ոչընչանայ և բան մը չմնար։ Ասոր պատճառը՝ թատերական ներկայացմանց ճաշակին՝ ազգին մէջ չափազանց տարածուած չըլլալը չէ, այլ ամէթ կըզգան մեծ կարեւորութիւն մ'ընծայելու անոտի գրօսանքի մը։ Թատերական խումբին անօրէններն յաճախ՝ իրենց ներկայացնել տուած թատերգութեանց հեղինակներն են կամ գոնէ զանոնք կը բարելաւեն՝ դերասանաց պահանջմանց եւ զգեստներու յարմարութեան համեմատ։ Բէքինի մէջ մշտատև և արտօնեալ թատրոն չկայ։ Կառավարութիւնը, հասարակաց տօներու մէջտեղին, որոշեալ ժամանակի մը համար, քաղաքին հրապարակներուն վրայ, թատրոններու առժամանակեայ չինութեան հրաման կուտայ։ բայց չատ թէյարաններու մէջ թատրոններ կան, նաև հարուստներուն տուներուն մէջ՝ որք ամեն անգամ որ գրօսնելու և կամ ընտանեկան հանդէս մը տօնելու համար՝ դերասանական խումբ մը կը վարձեն, կը փութան, ժողովրդասիրութեան նպատակաւ թողուլ որ ամեն օր իրենց տանը մէջ գտնուած թատրոնը մտնայ ազատաբէս։

« Ուրիշ ճանապարհորդ մը Մ. Թռէվ կ'ըսէ. Ներկայ գտնուեցայ Զօնկ-Լուէնի նստարին կողմէ տրուած թատերական ներկայացման մը, որ տեղի ունեցաւ իւր պալատին պարտիզին մէջ ի պատիւ նոր տարւոյ։ Թատրոնը՝ կը նմանի կայսեր տոնին առթիւ Բարիզի մէջ՝ Էնվալիտի բացավայրին վրայ չինուած թատրոններուն։ Մեծ քառանկիւն չէնք մ'է յունական տաճարի ձեւով, որ չինուած է ամեն կողմէ ղրուած կապտագոյն, դեղնագոյն և կարմրագոյն չորս սիւներու վրայ, եւ որոյ ճակատին վրայ կը տեսնուին քանդակագործութիւններ և զարդեր։ Թատերախաղութեան տեղին, որ չատ աւելի լայն է քան թէ խոր, տախտակամածեալ և երկու կանգուն բարձրութեամբ տանիք մ'է։ Ընդարձակ որմ մը, թատե-

թատրոնի տեղին կը բաժնէ եւեւի կողմին վրայ դանուած նեղ անցքերէն որոյ մէջ դերասանները կը հագուին եւ կը զարդարուին։ Կարասի և զարդ չկան, միայն երկու կամ երեք աթոռներ եւ գորգ մը։ Սրահը որ բոլորչի է և թատերատեղւոյն համեմատութեամբ խիստ ընդարձակ, առջեւի կողմէ մարմարով ծածկուած և վրան բոլորովին բաց է, հետեւաբար հանդիսատեսները՝ հոն դանուող ծառերուն տակ կը հովանաւորին։

«Ադանայի նահանգի մը վրայ նըստանք, որ յայտնապէս մեզ համար դըրուած էր, թատերախաղութեան տեղւոյն դիմացը։ Երկու կողմերնիս օթեակներ կային, հնդկեղջիներէ վանդակներով գոցուած որոյ մէջէն զուեզ հիւրընկալող անձին և իւր հրաւիրեալներուն կանայքը ներկայ կը դանուէին և որոնք հիւսուած մետաքսէ քօղերով ծածկուած էին, չտեսնուելու համար։ Նուագարձրատիճան այցելուները՝ առջին կարգը, չորս հինգ հոգւոյ համար պատրաստուած տեղաններուն բոլորտիքը դրուած աթոռներուն վրայ նստած էին։ Անոնց ետեւէն մարդկային գլուխներու բազմութիւն մը կը տեսնուէր. հանդիսատես ժողովրդեան բազմութիւնն էր այն՝ որ հոն կը խռնէր և կը դիզուէր վայելելու համար այն հանդէսը՝ որ կը պարտէր մեծանուն Զօնկ-Լուէնի առատաձեռնութեանը։ Բէքթինի մէջ, Պարիզի պէս, ժողովուրդը իր հաճոյից համար, ամբողջ ժամեր ոտքի վրայ կանգնելու հոգնութիւնը կամաւ յանձն կառնու։ Մի քանի բարի հայրեր, երկու երեք զաւակներ իրենց թիկունքին կամ ուսերուն վրայ առած էին, բայց եւ ոչ մէկ կին կրցայ տեսնել։

«Մեր վերնատունէն տրուած նշանի մը վրայ, նուագածուաց խումբը, որ թատերախաղութեան բէմին մէկ կողմը կը գտնուէր և որ կը բաղկանար երկու սրինգ, մէկ թմբուկէ մէկ տափիղ զարնողներէ, խառնաձայն երաժշտութիւն մը սկսաւ որ հանդիսին բացումը կը յայտնէր։ Ցետոյ վարագոյրը բացուեցաւ, դերասանները ամբողջ երեւցան քաղաքային հագուստով, և իրենց ճակատը գետնին դպելու չափ խոնարհութիւն մ'ընելէ զկնի խումբին գլխաւորը, դէպ ի կանթեղներու շարքին մօտ եկաւ և իրենց ներկայացնելիք թատերգութեանց չքեղ ցանկը կարդաց։

«Հեղինակը, նախ գաղափար մը կուտայ թատրոնին մէջ ներկայացուած խաղերուն վրայ, որք տեսակ մը այլաբանութիւններ և պատմական տեսարաններ էին։

«Ճշմարիտ թատրոններէն զատ, Բէքինի մէջ արու և էգ սեռէն լարախաղացութիւն ընողներ և շարժուն ձիընթացներ կան։

«Զինաստանի մէջ լարախեղերը (գուգլան) կան որ Եւրոպիոյ ճիչտ նմանն են։ երկու ժողովուրդէն ոմն է «Լարախեղերու» հեղինակը։ Զինական ստուերախաղ բառը, զոր կը գործածենք Ֆրանսայի մէջ հին ժամանակներէ ի վեր, կ'ապացուցանէ թէ Զինացիք առաւելութիւն մ'ունին նոյն մասին։

«Այն մարդը որ «գուգլա» ըսուած խաղալիքները կը շարժեցնէ աթոռակի մը վրայ եղած, կապոյտ բամպակէ հագուստներու մէջ փակուած է, փոքրիկ թատրոնի նման տուփ մը իւր ուսերուն վրայ առած է և իւր գլուխէն վեր կը բարձրանայ։ Իւր ձեռքերը կը գործեն և մարդ չը կրնար նշմարել այն մեքենական միջոցը զոր կը գործածէ նա իւր փոքրիկ ինքնաշարժերը կատարելագործակի պէս քալեցնելու համար։»

(Շարունակելի)

Թարգմ. Ֆրանս. Ա. ՄՕՍԻԿԵԱՆ

Նոր հրատարակութիւն

ՎԻՊԴՈՐ ՀԻՒԿՕ

ԹԵՈՒԱՌՆԵՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴՈՎ

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ

ԳՐԻԳՈՐ ՋԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉՔ

ՆՁՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ Ս. ՏԷՕՎԼԻԹԵԱՆ

ԹԵՈՒԱՌՆԵՐՆ պիտի բաղկանայ 10 հատորէ, իւրաքանչիւրն ալ յայտարարութեան դիրքով և 210–230 երեսէ բաղկացեալ, և 15 մեծադիր ու գեղեցիկ պատկերներով զարդարուն, որք զատ թղթի վրայ տպուած պիտի տրուին։

Ամբողջ կազմեալ գործոյն բաժանորդագրութեան գինն է ԿԱՆԽԻԿ 120 ղրչ։

Մէն մի կազմեալ հատորի բաժանորդագրութեան գինն է կանխիկ 14 ղրչ։

Տասն և վեց երեսէ բաղկացեալ մէն մի թերթ և զատ պատկերով 50 փարայ։

Գաւառաց համար ամբողջ գործոյն բաժանորդագինն է 145 ղրչ. ԿԱՆԽԻԿ; իսկ հատոր առ հատոր առնել ուզողք, պարտին վճարել 17 ղրչ. Թղթատարութեան ծախքն մեր վրայ լինելով։

Գաւառացի բաժանորդք կրնան նոյն վճարքն ընել՝ մի միայն Օսմանեան Թղթատան նամակադրոշմ առաքելով մեզ։

Բաժանորդագրութեան համար պէտք է դիմել Բուրաստան Մանկացի խմբագրատունն, կ. Պոլիս Նախկի Ջապթիէ ճատէսի Թիւ 63։

Հրատարակուեցաւ 6 րդ թերթն։

Իւր օրինակ կը տանք աստ Թղուածոյներու հինգերորդ թերթի հետ տրուած Գօնվանսիօնէլի պատկերն։

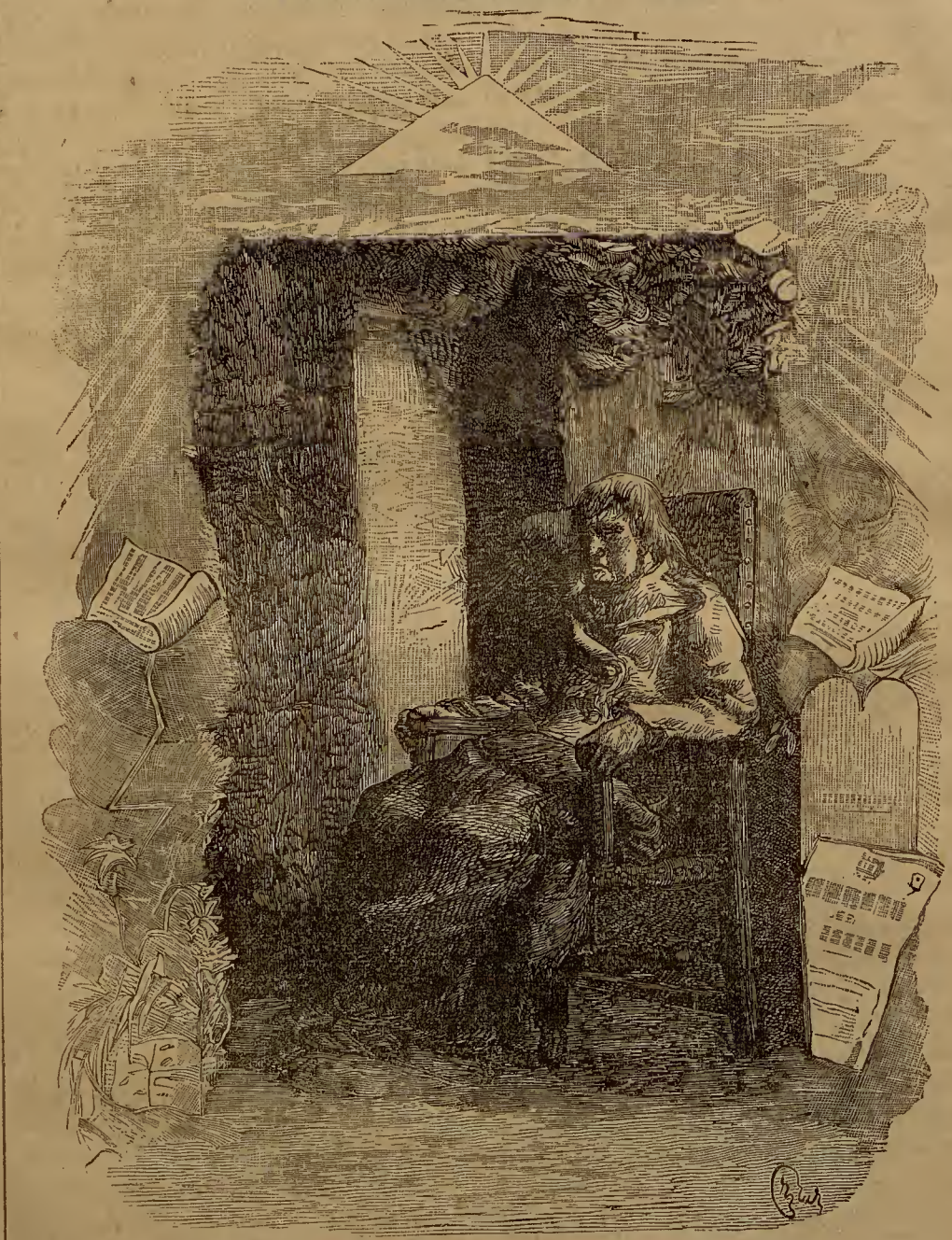

ԴԻՒՑԱԶՈՒՆՔ ԱԶԽԱՏՈՒԹԵԱՆ

—

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՆԱՒԱՎԱՐՔ ԵՒ ՆԱՒԱՍՏԻՔ

(Շարունակութ. տես տետր 20)

Երեւելի նաւաստիներու մէջ պիտի ընտրենք մանաւանդ անոնք, որք իւրեանց յաջողութիւնն ոչ միայն քաջութեան, այլ դիտութեան, յարատեւութեան և ուսման սարդ Թուրվիլ չատ եռանդոտ էր ուսման մէջ· իւր դէմքն փափուկ էր և չնորհալից և անկարելի էր կարծել թէ քաղցրութեան և երկչոտութեան տեղ քօղին տակ անոստոստ քաջասրտութիւն մը ծածկուէր: Մի առաջին արշաւանքի մէջ որոյ մասնակցեցաւ Ափրիկէյի ծովահէններու դէմ, Թուրվիլ առիւծի մը պէս կռուեցաւ և երեք վէրք ստացաւ: Տասն տարի չարուշնակ կռուելով Միջերկրականի մէջ մեծ

Մնաս բարեաւ ըսաւ իւր մօր եւ մեկնեցաւ: երես 333

կը պարտին: Ասոր ինչպէս այլուր ամենուրեք, պիտի տեսնենք թէ աշխատութիւն ամէնէն աւելի ապահով օժանդակն է արժանեաց,

Ժան Պարէ յետոյ Թուրվիլի վերայ պիտի խօսինք որոյ անունն արդէն ընթերցողին աչաց առջև անցաւ: 1642 Նոյեմբեր 26 ին Փարիզի մէջ ծնելով, կեսար Տը Թուրվիլ Պարոնին և Լակիա Տը Րօչֆուքօի երեք զաւակաց կրտսերն էր: Երիտասարդ Թուրվիլ չատ եռանդոտ էր ուսման մէջ· իւր դէմքն փափուկ էր և չնորհալից և անկարելի էր կարծել թէ քաղցրութեան և երկչոտութեան տեղ քօղին տակ անոստոստ քաջասրտութիւն մը ծածկուէր: Մի առաջին արշաւանքի մէջ որոյ մասնակցեցաւ Ափրիկէյի ծովահէններու դէմ, Թուրվիլ առիւծի մը պէս կռուեցաւ և երեք վէրք ստացաւ: Տասն տարի չարուշնակ կռուելով Միջերկրականի մէջ մեծ համբաւ մի ստացաւ. արդէն «Անպարտելի նաւաստին» կը կոչէին զայն, երբ արքունիքը հասաւ 1667ին, Թագաւորն ծովային զօրաց հրամանատար անուանեց զայն և քիչ տաեն ետքը ունեցաւ իւր ասպարէզն Թևակոխելու այն մեծ ծովային պատերազմին մէջ ուր պարտէր փայլիլ փառօք:

Թուրվիլ երբէք չմանչցաւ հանգիստն: Նիմէկի հաշտութենէն յետոյ, վէրայլի

մէջ թագաւորին աչաց առջեւ նախագահեց նոր տեսակ ցոկանաւի մի չինուելոյն, որ իւր նաւային յատկութիւններով կը գերազանցէր իրմէ առաջ չինուած բոլոր ուրիշներն։ Երբ Տիւքէյն մեռաւ, առաջին տեղը բռնեց Ֆրանսական նաւարկութեան մէջ և ծագ Բ.ի անկումէն յետոյ Ֆրանսայի և Անգղիոյ մէջ վերսկսած թշնամութիւնք նոր առիթ մի հայթայթեցին իրեն գործածելու համար իւր տաղանդներն, գործունէութիւնն և հայրենասիրութիւնն։ 1689ին երկրորդ ծովակալ անուանելով, սաստիկ ջանջանեց հոլանտական նաւատորմիղն Ուայթ կղզւոյն դիմացն տեղի ունեցած յիշատակաց արժանի պատերազմին մէջ։ Սոյն մեծ յաղթանակն Թուրվիլի գիտութեան և նշանաւորութեան մէջ պարզած յաջողակութեան շնորհիւ էր, որոյ հնարիչներէն մին եղաւ։ Դաշնակիցք տասն եւ հինգ ցոկանաւեր և հինգ հրձիգ նաւեր կորանցնելէ յետոյ, Թամիզի մէջ ապաստանեցան և իրենց հրամանատար Հէրպէրթ ծովակալին պաղարիւնութեան շնորհիւ միայն կատարեալ կործանումէ մի ազատեցան։

Երեք տարիներ յետոյ դաշնակիցք, դիւցազնական ճիգերով, ներկայացան Թուրվիլի առջեւ այս անգամ ունենալով ահեղ զօրութիւններ իւրեանց հետ, Ֆրանսացի ծովակալն իւր թշնամիներէն շատ քիչ նաւեր ունէր։ Գիտութեան մէջ է վերսին որ վիրութեան միջոցները գտաւ։ Կուիւն Մանչի մէջ պարտէր տեղի ունենալ, բայց Թուրվիլ աքանչելի ճարտարութեամբ մի փախուստ առաւ կրաուէն։ Այսու հանդերձ իշխեց ծովուն վերայ, ձերբակալելով բոլոր այն նաւերն որք կը չրջէին նեղուցին մէջ և վերջապէս սասխեց անդրիացի ծովակալը վերըստին իւր նաւահանգստաց մէջ մըտնելու։

Թուրվիլ առատաձեռնութեան և անշահախնդրութեան տիպար մ'էր։ 1689ին աղնուութեամբ մերժած էր ընդունիլ ե-բիտասարդ աղջկան մի ձեռքն զոր կը սիրէր, որովհետեւ այս վերջնոյն անհուն հարստութիւնը շատ մեծ հակապատկեր մի կ'ընծայէր իրեն չափաւորութեան հետ։

Արդարեւ Թուրվիլ մին է այն Ֆրանսացի նաւորդներէն որոց ամենամեծ յառաջդիմութիւններ կը պարտի ծովային գիտութիւնն։

Լա Թուշ-Թրէվիլ 1745 յունիս 3ին Րօշֆօրի մէջ ծնաւ։ Այս երեւելի ծովակալն դեղեցիկ օրինակ մ'է նաև մարդու մի որ աշխատասիրութեան և պարտականութեան կիրքն ունեցաւ։ Տասն երկու տարեկան եղած ժամանակ արդէն նաւարկութեան ասպարէզն մտած էր ուր նշանաւոր կը լինէր իւր եռանդուն և չանսիրութեամբ։ Հեռաւոր ճանապարհորդութիւններ և փառաւոր պատերազմներ ընելէ յետոյ նաւահանգստաց մէջ կոչուեցաւ ուր շատ օգտակար եղաւ 1786ի ծովային օրինագրքին խմբագրութեամբ։ Թրէվիլ հքեղ ասպարէզ մի ունեցաւ, երկու անգամ մեծն Նելսընի յարձակումները վանեց և պատուոյ դաշտին վերայ մեռաւ։

Սիֆֆրէն 1726 յուլիս 3ին Րօվանօի մէջ ծնաւ։ Յաջորդաւ աշխատութեամբ միայն կարող եղաւ իւր ծովային գեղեցիկ ասպարիզին մէջ ամենաբարձր աստիճաններու հասնիլ։ Երեսուն եւ վեց տարեկան լինելէ եւ բազմաթիւ փառաւոր կռիւներու մէջ երեւելի հռչակուելէ յետոյ միայն հրամանատարի աստիճանն բարձրացաւ։ Ոչ ոք իրեն չափ քաղցր կր եւ պարզ կը սիրէր ընտաներար խօսակցիլ իւր նաւաստեաց հետ եւ այն վստահութիւնն զոր գիտակր ներշնչել իրենց՝ իւր

վերայ ցուցնելով պարտականութեան եւ յարատեւութեան օրինակն, մինչ հիացման կ'երթար։ Անոստան պաղարիւնութեան մի կը կցէր վերջին ծայր զործողութիւն եւ եռանդ։ Վիլարէ տը Ժուայէօզ, «Վրէժխնդիր» նաւուն անվախ հրամանատարն, որ մերժելով իւր դրօշն թշնամւոյն յանձնել, ալեաց մէջ ընկղմեցաւ։

Համլէն ծովակալն, ծնեալ ի Հօնֆլէօր 1763 հոկտ 13ին, ոչ միայն երեւելի ծովային պինդուղ մի այլ նաեւ աչխատասէր գիտուն մի եղաւ։ «Ընտիր» նաւով ըրած ճանապարհորդութիւնն ճշմարիտ գիտական արշաւանք մ'է. ընդհիւ այն եռանդին՝ որով յետոյ դնդակակիր նաւերու չինութիւնն ուսումնասիրեց, կարողացաւ կատարելագործել Ֆրանսական նաւարկութեան մէջ գործածուած միջոցները։ 1803ին հրամանատար կոչուելով, փայլեցաւ միչտ թշնամւոյն առջեւ կատարած նաւուղղութեանց մէջ ունեցած ճարպիկութեամբ եւ համարձակութեամբ։ Պարտականութեան սիրովն եւ աչխատութեան կիրքովն հետզհետէ ամենաբարձր աստիճաններու հասաւ։ 1811ին պարոնի տեղապահ ստանալով, երկրորդ ծովակալ եղաւ եւ իւր յաջող վարձերն տուաւ միչտ։

Կը բաւէ մի քանի անձանց կենսագրութիւնն դրել զայնս ամենուն հիացման եւ յարգանաց արժանի ընելու համար. Տիւբէրրէ սորա մի նոր ապացոյցն պիտի ընծայէ մեզ այժմ,

Վիքտոր-Կիւլ Տիւբէրրէ 1775 փետր. 20ին Լա Ռոշէլի մէջ ծնաւ։ Իւր հայրն Ժան-Օկիւստէն Տիւբէրրէ, պինակիր եւ խորհրդական թագաւորին մի քանի օր վերջը մեռաւ։ Որբն իւր մօր գով մնաց մինչ իւր ութերորդ տարին, յետոյ վարժարան մտաւ. բայց չատ քիչ ատեն միայն կրցաւ անդ մնալ, որովհետեւ իւր հայրն բոլորովին կործանելով յանկարծակի այլ եւս վարժարանին թոշակն վճարելու անկարողութեան մէջ գտնուեցաւ։ Ընդունեց սոյն ձախողութիւնքն առանց տրտնջելու և որոշեց երթալ միանալ իւր եղբարց միոյն հետ որ Սէն Տոմինիկ հաստատուած էր։ Այսքան երկար ճանապարհորդութեան մի ծախքերը խնայելու համար ծառայ եղաւ մի վաճառականական նաւու մէջ որ գաղթականութեանց մէջ կերթար։ Մնաս բարեաւ ըսաւ իւր մօր և մեկնեցաւ։

Իւր ստացած ծանօթութիւնները չատ օգտակար եղան իրեն։ Երեք ամիս յետոյ արդարեւ ծովային պատերազմն սկսաւ մէկ կողմէն Ֆրանսայի և միւս կողմէն Անգղիոյ ու Հոլանտայի դաշնակից տէրութեանց մէջ, Տիւբէրրէ չվարանեցաւ երբէք վաճառականական նաւարկութիւն թողլով տէրութեան ծովային պինուորութեան մէջ մտնելու։

Իւր աչակերտութիւնն դժուարին եղաւ, բայց երբէք չվհատեցաւ, և հաղիւ վերադարձած էր Սէն Տոմինիկէն, երբ Հնդկաստան երթալ ուղեց և նաւու մի մէջ աչակերտ-նաւուղիղ եղաւ տմսական 12 ֆրանք թոշակաւ. սոյն երկրորդ ճանապարհորդութիւնն ներեց իրեն իր ծովային կրթութիւնն կատարելագործել եւ իւր նաւաստիր յատկութիւններն ցոյց տալ։

Նախ և առաջ Մէր-Կիմօն ցուկանաւին և յետոյ Թարթիւ կրկնայարկ նաւուն օգնական-ղեկավար, քիչ ատենէն Վիրգինիա նաւուն մէջ երկրորդ դրօչակիր եղաւ, որ կատաղի կռուէ մի յետոյ Անգղիացիներէն բռնուեցաւ, երկու տարի դերի մնաց, բայց իւր քաջութիւնն առաջին կարգի դրօչակիրի համբաւն բերած էր իրեն։

Ազատելուն պէս, նաւահանգստաց ծածայութեան մէջ դրուեցաւ, նաւային չինութեանց արուեստից հմտացաւ և յետոյ ցուկանաւի մի հրամանատարութիւն ստացան, այնչափ յաջողակութեամբ կատարեց անդ իւր պաշտօն, որ տեղակալի աստիճանն ստացաւ և Տըքրէ, Թէվլար և Վիլլար-Ժուայէօզ ծովակալներուն չըներհաւորութեանց արժանացաւ: Վերջապէս 1809 վերս. 23ին հրամանատարի աստիճանն բարձրանալով դէպ ի Մարթինիք նաւարկեց Սիբէն նաւով: Սոյն ճանապարհորդութենէն վերադառնալուն կրնաւ մօտերն երեք անգղիական նաւերու հանդիպեցաւ, որ հետ կռիւ մի տեղի ունեցաւ: Թշնամի զինուոր մի դոչեց իրեն, «Անձնատուր եղիր, եթէ ոչ կ'ընկղմեմ զքեզ:» Տիւբէյրէյ պատասխանեց խրոխտաբար, «Ընկղմէ եթէ կարող ես, անձնատուր չե՛մ լինիր: Կրակ ամենուրէք»: Կռիւն ժամէ մի աւելի տեւեց և երբ տեսաւ թէ Սիբէն պիտի ընկղմէր, ճարտար շարժուածով մի հեռացաւ և կրնա կղզւոյն ամրոցին ներքեւ խրեց իւր նաւն: Անգղիացիք երկնչելով ծովեզերքէն, չեն համարձակիր մօտենալ և կը թողուն իւրեանց զոհն: Սիբէն առաւօտուն վերստին բացուեցաւ և ճամբայ ելաւ դէպ ի Լօրիսոն, ուր հասաւ երեք օրէն:

Նաբօլէոն, որ չգիտցուիր ինչ պատճառաւ, մինչեւ ցայն վայր դրեթէ մերժածէր բարձրացնել զՏիւբէյրէյ, յանկարծ աչերն բացաւ, երրորդ ծովակալ անուանեց զայն և Ֆրանսայի կղզիին ուղարկեց: Երկու տարի շարունակ Տիւբէյրէյ կըռուեցաւ Անգղիոյ դէմ, հալածելով, առնելով կամ ընդելով անոնց նաւեր, յաջողեցաւ մեծ նաւախումբ մի կազմել մի միայն իւր հակառակորդներէն առած նաւերով և յաղթական եղաւ Կրան-Թօրի կռուին մէջ: Երբ Ֆրանսա վերադարձաւ, Պատուոյ Լեգէոնի ասպետ, յետոյ սպայ եղաւ և պարոնի տիտղոսն ստացաւ: Տարի մի յետոյ (1811) երկրորդ ծովակալ կը լինէր:

Թարգմ.

Կ. ԳԱՐԱԿԻԻԼԵԱՆ
Շարուճակելի

ԼՈՒԾՈՒՄՆ 26 ՀԱՆԵԼՈՒԿԻ

ՀԱՆԵԼՈՒԿ 27

Ահ կազդեմ ես յանցաւորաց·
Գործի մի եմ ես օրինաց:
Ի յուր իմ անուան ամեն սիրտ յուզուի:
Ամեն որ ինձ ճեռի կը փախչի:
Վանկս առաջին է չինուբեան
Մաս կարեւոր եւ անբաժան,
Իսկ երկրորդս է մի կենդանի
Որ մահաբեր խայթուածք մ'ունի:
Ի՞նչ եմ արդեօք, ընթերցո՛ղ,
Գըտի՛ր տեսնեմ զիս շուտով:

Մ. ՄՕՋԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ — ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ Ս. ՏԵՕՎԼԵԹԵԱՆ
Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ— Պոլիս, Էսքի Զապթիյէ ճատտեսի, թիւ 63